

František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, druhé, rozšířené a upravené vydání, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009

712 s., ISBN 978-80-7106-543-2

Po necelých dvou desetiletích se přední znalec městské problematiky František Hoffmann rozhodl znovu vydat syntézu, která byla poprvé otištěna v roce 1992 v nakladatelství Panorama pod názvem *České město ve středověku* (podtitul *Život a dědictví*). Kniha se podle slov autora nedočkala adekvátní široce zaměřené diskuse, jež by kriticky posoudila celkové pojetí, shromážděnou látku a použitý metodologický přístup, a proto mohlo dojít pouze k zapracování alespoň věcných připomínek řady recenzentů. Nejedná se tedy o pouhý přetisk. Autor aktualizované vydání navíc ještě rozšířil a také doplnil o své poslední výzkumy stejně jako o mnohé nové poznatky, jež přineslo domácí a zahraniční bádání od prvního vydání.

Publikace nese zcela právem pozměněný název *Středověké město v Čechách a na Moravě*, který lépe vystihuje její obsah a zároveň rozsah Hoffmannova badatelského zájmu. Ten byl totiž věnován nejvýznamnějším aspektům života nejenom českých, ale i moravských měst především v období vrcholného a pozdního středověku. Mimo pozornost zůstala až na některé výjimky města slezská, která by si do budoucna zasloužila vlastní syntetické zpracování, stejně jako vzhledem ke svému specifickému postavení Cheb a pražská sídelní aglomerace. V posledním ze jmenovaných příkladů lze odkázat na množství samostatných monografických zpracování, po celé sledované období však Praha zaujímal významnou hospodářskou a politickou úlohu, která nemohla být a ani nebyla v rámci syntézy pominuta.

Oproti prvnímu vydání je kniha rozdělena do jedenácti základních kapitol (původně pouze 10), které se snaží v intenci autorova strukturalistického metodologického přístupu přiblížit charakteristické tematické okruhy městského života. Hoffmann po právu věnoval ještě samostatnou kapitolu tzv. městům s dominantní funkcí. V jejím rámci se nově zaměřil na fenomén sídelních měst, mezi která řadí jak zemská hlavní města, tak města věnná nebo poddanská. V souvislosti s horními městy zdůrazňuje dnes

často opomíjený význam dolování stříbra nejdříve na Jihlavsku a Havlíčkobrodsku, později v kutnohorské oblasti. Exploatace stříbra, jeho zpracování a distribuce byla totiž důležitá nejenom pro konstituování samotných horních měst a jejich sociální skladby, ale i pro rozvoj ekonomického a právního života celého Českého království. Oproti původní publikaci Hoffmann mnohem důkladněji reflektoval a zhodnotil postavení žen a dětí v rámci středověkých městských aglomerací. Mimo jiné se zaměřil na otázky účasti žen na vedení živností, na emancipační tendence, povinnosti žen v manželství, životní cyklus nebo péči o děti.

U prvního vydání byla absence poznámkového aparátu, s jehož připojením autor původně počítal, vynucena požadavky nakladatelství Panorama. Bohužel se poznámek nedočkala ani druhé vydání, alespoň částečně je však nahrazuje přiložený seznam literatury, jenž je tematicky rozdělen a váže se k jednotlivým kapitolám. Pouze letmý pohled naznačuje, že oproti původní verzi došlo k jeho podstatnému rozšíření, a vedle základních starších prací se zde objevují i nejnovější monografie a studie jak domácích, tak zahraničních badatelů. Vzhledem k šíři Hoffmannova zájmu a především k obrovskému publikačnímu nárůstu posledních let však nutně muselo jít pouze o výběr nejzásadnějších prací. I přes to se jedná o jakousi výběrovou bibliografii městské problematiky, umožňující základní orientaci v tématu. Ve jmenném a věcném rejstříku, který odpovídá prvnímu vydání, byla pouze učleněna větší hesla.

Litovat lze u jinak graficky povedené publikace ne příliš zdařilého redakčního zpracování zejména mapových příloh. Některé zde uvedené lokality sice zřejmě ještě budou na základě odborné diskuse korigovány, nicméně již nyní je jasné, že se jedná o doposud nejlepší pokus o jejich zachycení k rokům 1400 a 1500, kterému předcházelo vypracování řady nezbytných podkladů. Proto zaráží nejenom špatná tisková kvalita map, kdy došlo k nekvalitní reprodukci původních podkladů, ale především skutečnost, že názvy některých měst se ve středové části stránek ocitly ve vazbě a staly se tak obtížně čitelnými. K dalším chybám bohužel došlo i při překreslování přiložených schémat (např. s. 227).

Pokud od dob Zikmunda Wintera chybělo české medievice souhrnné zpracování problematiky středověkých měst, byla tato absence

v podstatě nahrazena až prvním vydáním anotované knihy, která se svým vznikem hlásí do osmdesátých let minulého století. Hoffmannovo očekávání, že v horizontu dalších dvaceti let dojde k vypracování nové syntézy v jiném pojetí, nedošlo naplnění. V případě druhého vydání se tak i nadále jedná o nejlepší syntetické zpracování dějin českých a moravských měst, které vzhledem k velkým nárokům, s nimiž se bude muset autor nového souhrnného díla vypořádat, nebude s největší pravděpodobností ještě dlouho překonáno.

MARTIN MUSÍLEK

David PAPAJÍK, *Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009 (= *Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska* 8)

552 s., ISBN 978-80-7422-004-3

Rozsáhlá publikace plodného olomouckého autora vyšla ve velmi potřebné edici *Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska*, jejíž kvalita se rovněž odvíjí od pečlivé redakční práce Jana Urbana. Po pánech ze Sovince (Praha 2005) je to již druhá kniha D. Papajíka v této edici, přičemž příběhy rodu se stejnými kořeny a erbem vyšly v nakladatelství Veduta (Páni z Holštejna, České Budějovice 2007). Autor rovněž značnou energii věnuje početným a dnes módním lokálním monografiím především z oblasti střední Moravy. K rodu pánů ze Švábenic má D. Papajík vztah, neboť pochází z Náměště na Hané, která byla již ve 13. století sídlem jedné z hlavních rodových větví. Obsírně – v dobré čtvrtině hlavního textu knihy – se však též obírá historií rodu vladyků z Dobročkovic, který nejen používal přídomek vymřelých Švábeniců, ale časem si přivlastnil jejich erbovní znamení rozletitých střel. Odpovídá tomu i tematické rozčlenění publikace. Nejprve se kriticky zabývá hypotetickými kořeny panského rodu. S názory starších historiků o původu ze středočeské nobility (Marie, Slavibor, Pavel z 2. třetiny 12. stol.) polemizuje, leč prostor věnovaný osudům těchto velmožů a jimi založenému kostelu sv. Jakuba u Kutné Hory svědčí o tom, že je jako zřídlo definitivně nezavrhl. Značnou pozornost věnuje slavné a první prameny plně prokázané „kolonizující“ generaci a následně i potomkům, jejichž věhlas s pokle-

sem důležitosti zvolna pohasínal. Pozornosti přirozeně poctil náměštskou linii a posléze zmínil chudnoucí a někdy těžko zařaditelné (či fiktivní) příslušníky rodu a jeho zánik. Po sekvenci nepravých Švábeniců (rodu z Dobročkovic) následuje stručný přehled osob angažovaných v církevním světě, a to obou rodů. Za shrnutím je pak uveden cenný exkurs do rodových sfragistických památek, jenž je dílem odborníka nad jiné povolání – Karla Müllera.

Protože existuje důkladná, ale přece jen antikvovaná monografie o Švábenicích z pera Františka Pokorného (1970), zdála by se práce na knize ulehčená. Autora však nesvedla k lehkovážnosti, na pravou míru uvedl omyly Pokorného a s oběma zmíněnými rodovými entitami se heuristicky vypořádal s důkladností jemu vlastní. Svědčí o tom podrobný poznámkový aparát a bohatá bibliografie. Ovšem oproti starším pracím autor přece jen zřetelně pokročil od suchého konstatování doložených skutečností a podrobných výtětů majetkových transakcí směrem k vyprávění příběhů (např. o rozkládající se Anežce, osudy Závise z Falkenštejna). Proti starším pracím se se značnou opatrností dokonce pustil do kombinací dobrodružství a konstrukcí. Příběhy obou rodů jsou dějinami Moravy jen rámovány, určité partie publikace pak představují sondu do dějin severovýchodních Čech.

Avšak žádná práce se nevyhne připomínkám. Za mylný považují předpoklad, že ve všech predikátních osadách muselo být opevněné sídlo (tvrz). Souvisí mj. s údajnou tvrzí Hrabíse v Lysicích v r. 1278 (s. 85, na s. 95 hrad!). Zamyšlení a opětnou analýzu vyžadují rozpory stran založení Trutnova (Úpy) – zda král, či Idík ze Švábenic (s. 54, s. 339). Dostatečně není prokázán údajný tlak Václava II. na Švábenice, aby mu Trutnovsko postoupili (s. 119). Za chybu též pokládám popření existence sídla vladyků z Dobročkovic ve Švábenicích a využití obnoveného hradu (s. 178). Tvrz se téměř s jistotou nacházela na opačném konci městečka než hrad (srov. M. Plaček, *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, Dodatky*, Praha 2007, s. 93). Proto její situování kontrolovala markraběcí komise, která místo hradu jistě znala. Také tvrz v Moštěnici stála na konci vsi, a nikoli na břehu Moštěnky (s. 218). Z citací plyne, že omyl pramení z nespolehlivých zdrojů.

Snad není subjektivním přístupem, když se jako zbytečné jeví dvojí uvedení událostí života